

Maltepe Askeri (Asâkir-i Mansûre) Hastanesi Hakkında Bazı Bilgiler*

Some Information About Maltepe Military (Asâkir-i Mansûre) Hospital

Yasemin Ayyıldızⁱ, İsmail Yaşayanlarⁱⁱ

ⁱYüksek lisans öđr., Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih AD., <https://orcid.org/0009-0001-3926-1684>

ⁱⁱDoç. Dr., Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-4009-3286>

Öz

Amaç: Bu çalışmada Maltepe Askeri Hastanesi'nin ilk yıllarında geçirdiği onarımlar ile hizmette kaldığı süreçte hastaneye yapılan denetimlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: 1 Mayıs-20 Temmuz 2024 arasında gerçekleştirilen bu çalışmada klasik tarih yazımı yöntemi kullanılarak T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi fonlarından ve konuyla ilgili mevcut literatürden yararlanılmıştır.

Bulgular: XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nde askeri alanda gerçekleşen ıslahatlarla ordunun modernleşmesi sağlık alanına da aksetmiştir. Ordudaki askerlerin sağlığını korumak amacıyla kurulan modern anlamda askeri hastanelerin ilk örnekleri verilmeye başlanmıştır. XIX. yüzyıla geldiğinde ise tıpta yaşanan modernleşme hız kazanarak birçok yeni modern askeri hastaneler tesis edilmiştir. Asâkir-i Mansûre Hastanesi adı ile de bilinen Maltepe Askeri Hastanesi, XIX. yüzyıl başlarında kurulmuş ilk modern askeri hastanelerden olması nedeniyle önem arz etmektedir. II. Mahmud'un hükümdarlığı sırasında Rami ve Davudpaşa kışlalarındaki askerlere hizmet etmek amacıyla vücuda getirilen bu hastane, bahsi geçen iki kışla arasında inşa edilmiştir. 1827 tarihinde açılan Maltepe Askeri Hastanesi, inşasının aceleye getirilmesi sonucunda hizmete açıldığı ilk yıllarda çeşitli tadilatlarla ihtiyaç duymuştur. Ayrıca hastanede çalışan personellerin işlerini doğru bir şekilde yerine getirip getirmediği de denetlenmiştir.

Sonuç: 1827'de hızla inşa edilen Maltepe Askeri Hastanesi'nde bu tarihten kısa bir süre sonra Aralık 1829'da ilk tadilat çalışmaları gerçekleştirilerek ilerleyen süreçte de yeni onarımlara ihtiyaç duymaya devam etmiştir. Hastanede yapılan denetimler neticesinde ise görevlerini iyi şekilde icra eden personeller ödüllendirilirken, görevlerinde ihmalkar olan veya usulsüzlüklerde bulunan personeller cezalandırılmışlardır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Tıp, Hastane, Maltepe Askeri Hastanesi, Asâkir-i Mansûre Hastanesi

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study is to examine the repairs that Maltepe Military Hospital went through in its first years and the inspections carried out during its service.

Method: In this study, conducted between May 1 and July 20, 2024, the classical historiography method was employed, utilizing the archives of Presidency of the Republic of Turkey Directorate of State Archives Ottoman Archives and relevant literature related to the topic.

Findings: At the end of the 18th century, the Ottoman Empire's military reforms led to the modernization of the army, which also had an impact on the healthcare field. The first examples of modern military hospitals were established to protect the health of soldiers. By the 19th century, the modernization of medicine had accelerated, and many new modern military hospitals were established. The Maltepe Military Hospital, also known as Asakir-i Mansure Hospital, is particularly noteworthy because it was one of the first modern military hospitals that established in the early 19th century. During the reign of Mahmud II, this hospital was established to serve the soldiers stationed at the Rami and Davudpaşa barracks, and was built between these two barracks. The Maltepe Military Hospital, which was opened in 1827, required various renovations during its early years due to the haste of its construction. Additionally, the personnel working at the hospital were monitored to ensure that they were performing their duties properly.

Conclusion: The Maltepe Military Hospital, which was hastily built in 1827, underwent its first renovations in December 1829, and continued to require new renovations in the subsequent period. As a result of the inspections conducted at the hospital, personnel who performed their duties well were rewarded, while those who were negligent in their duties or engaged in irregularities were punished.

Key Words: Ottoman, Medicine, Hospital, Maltepe Military Hospital, Asakir-i Mansure Hospital

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2025;15(1):89-95

DOI: 10.31020/mutfd.1530293

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 08 Ağustos 2024; Kabul Tarihi- Accepted: 02 Kasım 2024

İletişim- Correspondence Author: Yasemin Ayyıldız <yaseminayyildiz81@gmail.com>

Giriş

XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti girdiği savaşıardan art arda yenilgiyle ayrılarak ağır toprak kayıpları vermiş ve bu nedenle ordunun kötü gidişatına engel olmak en önemli konu başlıklarından biri haline gelmiştir. Devletin askeri ve sivil kurumlarını kapsayan bir dizi düzenlemelerde bulunulan ve yeni düzen manasını taşıyan III. Selim döneminin islahat programı Nizâm-ı Cedid ile de Avrupa tarzında eğitilmiş düzenli bir ordu kurmak hedeflenerek, yenilik hareketinin adıyla anılan modern düzenli Nizâm-ı Cedid Ordusu oluşturulmuştur. Yeni düzenli ordunun talim edilmesi amacıyla kışlaların ve ordudaki askerlerin sağlık hizmetlerini karşılayacak askeri hastanelerin inşa edilmesine yönelik adımlar yine bu dönemde atılmaya başlanmıştır. Ancak yapılan reformları hoş karşılamayan ulema ve yeniçeri kesimin faaliyetleri sonucu Mayıs 1807 tarihinde meydana gelen Kabakçı Mustafa İsyanı sonrası III. Selim'in tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın geçirilmesiyle modernleşme hareketleri sekteye uğramıştır.

Modernleşme yolunda karşılaşılan bu kısa süreli durgunluk, 1808 tarihinde IV. Mustafa'nın tasfiye edilmesiyle tahta geçen II. Mahmud döneminin başlangıcı ile sona ermiş ve reform hareketleri ivme kazanarak devletin her bir kurumunda yankı bulmuştur. Bilhassa, Haziran 1826 tarihinde, Vak'a-yı Hayriyye olarak tabir edilen yeniçeri ocağının ortadan kaldırılmasının ardından kurulan Avrupa tarzında düzenli Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adlı ocak ile askeri alanda muhtelif gelişmeler yaşanmıştır. III. Selim hükümdarlığı sırasında inşa edilen ancak yaşanan isyan sebebiyle hasar gören Selimiye Kışlası gibi askeri yapıların tekrar onarılmasının yanı sıra, ivedilikle yeni kışlaların ve askeri hastanelerin yapımına girilmiş ve öncelikle Rami ve Davudpaşa kışlaları ile Maltepe Askeri Hastanesi'nin inşaatlarına başlanarak 1827'de tamamlanmışlardır.¹

III. Selim hükümdarlığı sırasında ordunun ihtiyacını karşılamak amacıyla tıpta modernleşmenin ilk adımları atılmaya başlanarak II. Mahmud saltanatı ile atılan adımlar hız kazanmaya devam etmiştir. Öncelikle askeri alanda kendini göstermeye başlayan tıpta modernleşme ise çok geçmeden sivil kuruluşlara da yansımaya başlamıştır. Bu suretle, Osmanlı Devleti'nde dârüşşifâlardan modern hastanelere geçişte, askeri hastanelerin rolü önem arz etmektedir.² Dolayısıyla, Rami ve Davudpaşa kışlalarındaki askerlere hizmet gayesiyle kurulmuş olan ve Asâkir-i Mansûre Hastanesi olarak da bilinen Maltepe Askeri Hastanesi, Osmanlı'daki askeri hastanelerin ilk örneklerinden biri olması sebebiyle öne çıkan askeri sağlık kuruluşlarından biridir.

Amaç

Bu çalışmada, tesis edilen askeri hastanelerin ilk örneklerinden birini teşkil etmesi sebebiyle konu edinilen Maltepe Askeri Hastanesi'nin inşaat sürecinin bitimi sonrası ilk yıllarında geçirdiği onarımlarla birlikte, hastane çalışanlarının görevlerini düzgün yerine getirip getirmediğine dair uygulanan denetimler incelenecektir.

Materyal ve Metot

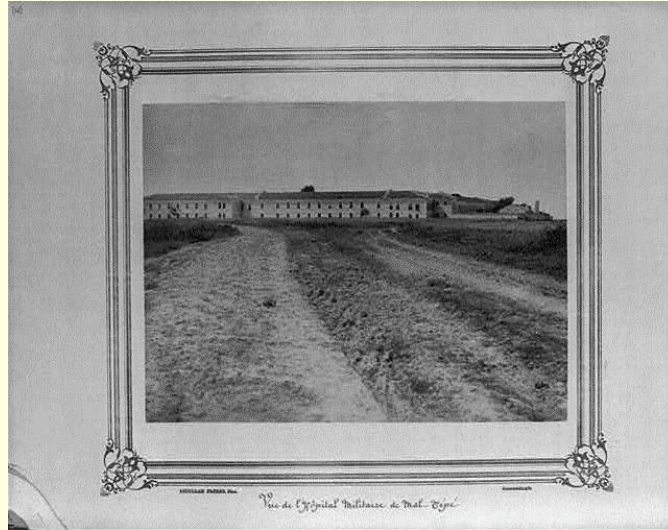
1 Mayıs -20 Temmuz arasında gerçekleştirilen bu çalışmanın temelini arşiv kaynakları oluşturmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi fonlarına yoğunlaşarak Cevdet, Yıldız Evrakı ve Hattı Hümayun evraklarından faydalanılmıştır. Arşiv kaynaklarının yanı sıra sağlık literatürü taranarak incelenmiştir. Çalışmada klasik tarih yazımı yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular

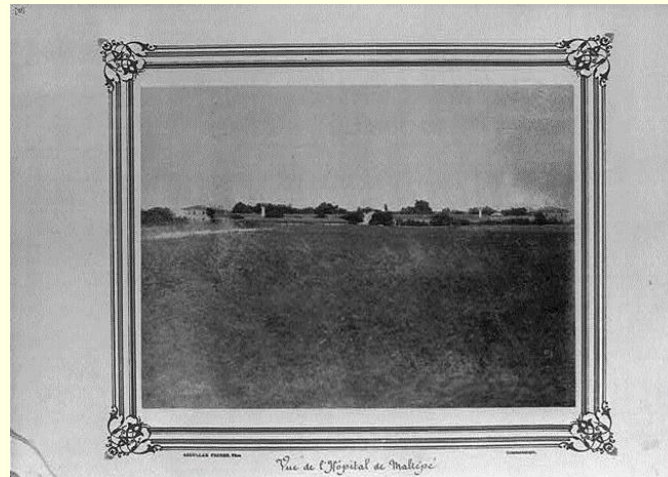
Maltepe Askeri Hastanesi'nin İlk Yıllarında Geçirdiği Onarımlar

İstanbul surlarının dışında, Topkapı bölgesinde, Rami ve Davudpaşa kışlaları arasında konumlanan Maltepe Askeri Hastanesi 1827'de inşa olunmuştur.³ Nitekim yine bu tarihte hastane inşaatının sonuna gelmesi

sebebiyle anahtarının kime verilmesi gerektiği sorulduğunda, II. Mahmud anahtarın Serasker Paşa'ya teslim edilmesini ve hastaların Maltepe Askeri Hastanesi'ne naklinin başlamasını emretmiştir.⁴ Yapının durumu ve içerdiği bölümler hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan Teftiş-i İnsâniyye Komisyonu azası Doktor Makridi Paşa, 1888'de İstanbul'da bulunan askeri hastaneler üzerine yazdığı makalelerde söz etmiş olduğu üzere, Maltepe Askeri Hastanesini, iki katlı, 17 koğuşlu ve altı odalı olarak betimlemiştir. Hasta yatırılmasına mahsus 600 yatak bulunmakla birlikte, bu sayı sofaların kapılarla kapatılması durumunda 800 yatağa çıkabilmekte ve ihtiyaç durumlarında karakolhane barakalarının da devreye sokulmasıyla yatak sayısı 1000'e kadar yükseltilebilmektedir. Kare şeklindeki hastane türlü meyve ağaçlarına sahip bahçe ile çevrili olup, avlusunda da çeşit çeşit ağaçlar ve bir havuz bulundurmaktadır. Batı tarafındaki büyük kapıdan girilmesinin ardından bir tarafında başhekim (tabib-i evvel), müdür, katiplerin odaları, zahire ve yiyecek ambarı, eczane, ilaç hazırlık odası (istihzârhâne), ecza deposu, başeczacı (eczâcı-yı evvel) ve eczacılar ile havancılarının odaları konuşlanmaktadır. Diğer tarafında ise hekim odaları, yoğun bakım (nükehâ koğuşu), hamam, karantina koğuşu ve hastaların kabulleri sırasında çıkartmış oldukları resmi elbiselerinin saklandığı depo yer almaktadır. Hastanede ek olarak mutfak, çamaşırhane, morg (emvât koğuşu) ve kışın hastaların çamaşırlarının kurutulduğu kafeshane bulunmaktadır. Maltepe Askeri Hastanesi'nde kaymakam rütbesinde bir başhekim ve yine aynı rütbeden bir başhekim yardımcısı (tabib-i sâni) olmak üzere altı hekim daha mevcuttur. Binbaşı rütbesinde bir başeczacı ve beş eczacı, beş cerrah ve bir o kadar da tımarcı bulunmaktadır.³

Şekil 1. Maltepe Askeri Hastanesi.⁵

Şekil 2. Maltepe Askeri Hastanesi.⁶

Bunlara ilaveten 1873’de hastanenin bir bütün olarak değişikliğe uğradığını belirten Makridi Paşa, hastanenin koridorlarının genişletildiğinden bahsetmiştir.³ Ancak bu tarihte yapılan geniş çaplı onarımların yanı sıra Maltepe Askeri Hastanesi, yoğun kullanım, yağmur ve fırtına benzeri doğa olayları sırasında aldığı hasarlar gibi pek çok nedenden dolayı meydana getirildiği 1827 yılından lağvedildiği 1922’ye kadar hizmette kaldığı zaman dilimi içerisinde ufak veya büyük tadilatlardan geçmiştir. Dahası, hastanenin geçirdiği ilk tadilat, muhtemelen yapımının kısa sürede aceleyle gerçekleşmesi sonucunda, inşaatının tamamlanmasının üstünden çok uzun bir vakit geçmeden önce, Aralık 1829’da başlamıştır.

Bu tarihte, Serasker Hüsrev Paşa ve Asâkir-i Mansûre Nâzırı Vekili’nin sundukları takrire göre, Maltepe Askeri Hastanesi ile Davudpaşa Kışlası, Bâb-ı Seraskeri ve Ahırkapı’da bulunan Atik Arabacılar Kışlası’nın da tamire muhtaç mahalleri keşfedilerek tadilat masrafı çıkarılmıştır. Keşif defteri incelendiğinde kiremit, cam, hamam, çamaşırhane ve döşeme tamiri gibi onarımlara ihtiyaç duyan hastanenin tadilat masrafı 7306 kuruş iken, sözü edilen Davudpaşa Kışlası, Bâb-ı Seraskeri ve Ahırkapı’daki Atik Arabacılar Kışlası’nın tadilat masraflarıyla birlikte toplam 69.842 kuruşa ulaşmıştır.⁷ Şubat 1830’a gelindiğinde Serasker Hüsrev Paşa ve Asâkir-i Mansûre Katibi’nin tadilat gerektiren bu mahallerin masraflarının karşılanması için yazdıkları taktirin ardından binaların keşfi Mimar Ağa’ya havale olunmuş ve Maltepe Askeri Hastanesi’nin masrafı bu sefer 7304 kuruş olarak hesaplanmış iken toplam masraf yine 69.842 kuruş olarak kalmıştır.⁸

1830 tarihinin Kasım ayında ise Serasker Hüsrev Paşa’nın Maltepe Askeri Hastanesi’nin tamire muhtaç olduğuna dair taktiri üzerine Mimar Ağa’nın marifetiyle yapılan keşif çalışması neticesinde noksan olan kiremitlerin tamamlanması, cam ve çerçevelerin düzeltilmesi ve yenilenmesi, bazı soba ve döşemelerle birlikte diğer teferruatın tamir olunması gerektiği bildirilmiş, tadilat için gerekli toplam masraf 26.347 kuruş olarak hesaplanmıştır.⁹ Tadilatının Davudpaşa ve Rami kışlaları birlikte olmak üzere, Mansure Ordusu Katibi Mehmed Yekta Efendi’nin gerçekleştirilmesi kararına varılmış ve toplam masrafları için 50.000 kuruşun Hazine-i Amire tarafından ödenmesi buyurulmuştur.^{1,10}

Yekta Efendi’nin tadilatla başlamasının üzerinden iki aydan fazla geçmeden vefat etmesi sebebiyle, tamamladığı ve henüz tamamlamaya fırsat bulamadığı mahallerle masraflar için harcanan miktarların karışması üzerine, Mart 1831’de, tamir edilen mahallerin keşfi gerçekleştirilerek tamir bütçesinden ne kadar harcandığı ve henüz tadilatı gerçekleşmemiş kısımların ne kadar masrafa ihtiyaç duyacağı hesaplanmıştır. Bu bağlamda, Yekta Efendi marifetiyle tadilat edilmiş mahallerin masrafı Davudpaşa Kışlası 72.837 kuruş, Rami Kışlası 42.295 kuruş ve Maltepe Askeri Hastanesi 9.832,5 kuruş olarak toplam 124.964,5 kuruştur. Bundan sonra tamir olacak mahallerin masrafının ise Davudpaşa Kışlası 170.799 kuruş, Rami Kışlası 51.452,5 kuruş ve Maltepe Askeri Hastanesi 7.128 kuruş olmak üzere toplam 229.379,5 kuruş olduğu belirtilmiştir.¹¹ Yekta Efendi’nin marifetiyle yapılan onarımın vefatı nedeniyle yarım kalmasının ardından devamının getirilmesi amacıyla tadilatın munasip başka bir kimseye havale edilmesi gerekmiş ve bu iş için Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Katibi Osman Bey’de karar kılınmıştır.¹²

Maltepe Askeri Hastanesi’ne Yapılan Denetimler

Maltepe Askeri Hastanesi hizmette kaldığı süreçte hastanenin yalnızca fiziksel koşullarına değil, aynı zamanda çalışanlarının vazifelerini gerektiği şekilde yerine getirip getirmediğine de ihtimam gösterilerek zaman zaman denetlemelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, hastaneden haksız kazanç elde ederek görevlerini suistimal eden, hastalarla layıkıyla ilgilenmeyen personeller hakkında gerekli cezai işlemler uygulanırken, görevlerini layıkıyla yerine getiren personeller taltif edilmişlerdir. Nitekim, yapılan bir teftiş sonrası ortaya çıkan hastane personellerinin görevleri sırasında bulunduğu usulsüzlükler nedeniyle bir ara hastanenin lağvedilmesi dahi gündeme gelmiştir.

Bu kapsamda, maaşlar ve diğer masraflar (mâhiye ve masârif-i müteferrika) adı altında 21.000 kuruş verilmesinin ardından gerçekleşen denetlemede hastalara isimleri, memleketleri, alayları, hastalıkları, hastaneye ne zaman geldikleri ve yürümeye takatleri olup olmadıkları şeklinde sorular sorulmasının ardından mevcut hasta sayısının 67 olduğu keşfedilmiştir. Bu hastalardan yalnızca 15'inin müzmin hasta olduğu, ancak gelecek birkaç gün içerisinde beş veya altısının vefat etme ihtimali olduğundan 10 nefer hastanın kalacağı belirtilmiştir. Halbuki hastane memurları ve hekimleri, Hekimbaşına 118 müzmin hasta olduğunu bildirerek, yanılma yoluyla, aylıklarını 12.395 kuruşa çıkartmışlardır. Bu nedenle hastane memur ve hekimlerinin, hastaları gerekli müddetten fazla alıkoyma ve sayılarını fazla gösterme yoluyla hastaneyi sermayeye çevirdikleri düşünülmüştür. Uzakta olması sebebiyle layığıyla denetleme yapılamayacağından Maltepe Askeri Hastanesi'nin şimdilik tamamen terk edilerek kalan hastaların Ramî, Davudpaşa, Asitâne-i Aliyye ve Toptaşı hastanelerine taksim edilmesi buyurulmuştur. Maltepe Askeri Hastanesi hekimleri Davudpaşa Kışlası'nda bulunan hastaların ölecek derecede bitli olduğunu söylemeleri üzerine de Davudpaşa'daki hastaneye gidilerek hastaların gömleklerine birer birer bakılsa dahi bir bite dahi rastlanmamış ve bu nedenle sözü edilen durum üzerine hastane hekimlerinin bu uydurmalarının kendi meselelerine dikkat çekmek amacı taşıdığı anlaşılmıştır.¹³

Bir diğer vaka ise Maltepe Askeri Hastanesi müdürü Miralay İslam Bey, vekilharç Salih Ağa, katip Nesim ve Ali Efendilerin hastanede bulunan fazla erzakları satarak bu satıştan elde ettikleri kazancı kendi aralarında bölüştükleri ikrarlarıyla ortaya çıkmıştır. Bir sene içerisinde hastane ambarında fazladan kalan 1700 vukiyye* piring, 191 vukiyye sabun ve geçmiş Ramazan'da verilen şekerden 250 okka şekeri satarak aralarında taksim eden İslam Bey, Salih Ağa ile Nesim ve Ali efendilerin toplam 9.992 kuruşu zimmetlerine geçirdiği hesap edilmiştir. Cezânâme-i Hümâyûn hükümleri gereğince bu meblağın kendilerinden geri alınması kararıyla beraber hastanenin dört personeline muhtelif cezalar uygun görülmüştür. Buna göre, İslam Bey'in nişanı ve kılıcı alınarak askeri görevinden ihracıyla askerlikten men edilmesi ve Nesim Efendi ile Ali Efendi'nin bundan sonra askeri hizmetlerde istihdam edilmemek üzere bir süre Bursa'ya sürülmelerine karar verilmiştir. Vekilharç Salih Ağa'ya gelindiğinde ise ihtiyar olması göz önünde bulundurularak cezasının Bâb-ı Seraskeri'de icra kılınmasının uygun olduğu belirlenmiştir.¹⁴

Denetlemeler sırasında, hastane personellerinin görevlerinde usulsüzlüklerde bulunup bulunmadığının yanı sıra, personellerin hastalara gerekli tedaviyi uygulayıp uygulamadığı, hastanenin fiziki koşullarının hastalara elverişli olacak şekilde temiz tutulup tutulmadığı ve hastalara hastalıklarına uygun bir biçimde diyetlerinin belirlenip belirlenmediği de teftiş eden kişiler tarafından dikkat edilmiştir. Bu çerçevede, 1835'in Nisan ve Eylül aylarında hastanede mevcut olan asker sayısının belirtilmesinin ardından hastaların hangi şartlar altında ve ne şekilde tedavi gördüğü konusunda yapılan açıklamalar sözü edilen denetlemelere örnek oluşturmaktadır.

Buna göre, ferman buyurulduğu üzere, hastanelerin koşulları gezilip hastaların hal ve hatırları sorulmuş ve her birinin hastalıkları açık bir şekilde yataklarının üzerindeki yaftalara konularak hastalıklarına uygun tedavide bulunulmuştur. Hastaların ayaklarının her gün sıcak su ile yıkanmasının yanı sıra, hizmetli personelin işlerini güzel bir biçimde yerine getirdiği, yatakların ara ara altları üstlerine getirilerek değiştirildiği, hastaların üzerlerine giydirilen elbiselerin temiz ve diyetle olan ve olmayanlar için gerekli yemeklerin güzelce pişirilerek verilmekte olduğu izah edilmiştir.¹⁵⁻¹⁶

Hastane için yapılan denetlemelere salgın hastalığın baş gösterdiği dönemlerde de oldukça ihtimam gösterilmiştir. Bu bağlamda, kolera vakalarının giderek artış göstermesiyle Ekim 1893'de, İstanbul'daki askeri hastanelerinin temizliğini teftiş etmek amacıyla atanan Hassa Ordusu Baştabib vekili Miralay Namık

* 400 dirhemlik bir ağırlık ölçü birimi olan vukiyye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşkın Ü. Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2005.

Bey ve Seraskerlik yaverlerinden Kolağası Rıza Bey, Maltepe Askeri Hastanesi'nin yanı sıra Daire-i Askeriye, Haydarpaşa, Yıldız, Humbarahane, Gümüşsuyu, Beylerbeyi, Okmeydanı ve Zeytinburnu askeri hastanelerine de teftişlerde bulunmuşlardır.¹⁷

Aralık 1893 ve Nisan 1894 tarihlerinde Maltepe Askeri Hastanesi'ni teftiş eden Namık ve Rıza Beyler hastane hakkındaki muhtelif gözlemlerini raporlarında sunmuşlardır. Hastanenin içini, dışını ve ek yapılarını teker teker teftiş ve muayene etmelerinin ardından her yerin temizliğinin yerinde olduğu görülmüş, eşyaların temiz, hizmetin ve fenni tedbirlerin usulünce uygulandığı rapor edilmiştir. Son olarak hastaların refah ve istirahatlerinin mükemmel bir durumda olduğu zikredilmiştir.^{18,19}

Hastane personelinin hastalarla yeterince iyi ilgilenmediği ve görevini layıkıyla getirmedeği gibi bir durumla karşılaşıldığında da gereken yaptırımlar uygulanmıştır. Bu doğrultuda, 1832 tarihinde, Maltepe Askeri Hastanesi'nde 150 kuruş maaş ile Hastalar Ağası görevinde bulunan Mustafa Efendi, hastalara bir süredir yeterince bakıp dikkat etmediğinden ihracı istenmiştir. Mustafa Efendi'nin yerine ise Tıbhâne-i Amire'de ikinci sınıf öğrencilerinden Mehmed Satı Efendi'nin 300 kuruş maaş ve beygiri için arpa ve saman tayinatını ile hastane müdürü namıyla tayin olunması Serasker Hüsrev Paşa ile başhekim tarafından müzakere edilmesinin ardından dile getirilmiş ve dönemin hükümdarı II. Mahmud tarafından onaylanmıştır. Müdür olarak görevleri ise hastalara daima layıkıyla bakıp gözetmek, her gün hastanede ne kadar hasta ve hizmetçi mevcut ve hastaların ne kadarına yağlı ne kadarına yavan yemek verildiğine dair jurnalleri Bâb-ı Seraskeri'ye göndermek ve hastalarla ilgili farklı hususların tümüne dikkat etmek olarak açıklanmıştır.²⁰ Mehmed Satı Efendi'nin Maltepe Askeri Hastanesi'ne müdür olarak tayin edilmesinin üzerinden birkaç sene geçmesinin ardından, hastalarla güzel ilgilenmesi ve hastane işlerini iyi idare etmesi sebebiyle, Asâkir-i Mansûre Kaymakamlığı'na getirilmesi ve kaymakamlık nişanıyla bir kabza kılıç verilmesi uygun görülmüştür.²¹

Takvîm-i Vekâyi'nin 4 Şubat 1844 ve Journal de Constantinople Echo de L'Orient'in 11 Ağustos 1846 tarihli nüshalarından anlaşılacağı üzere Sultan Abdülmecid'in iki yıl arayla Maltepe Askeri Hastanesi'ni ziyarette bulunmuştur. Takvîm-i Vekâyi'nin aktardığı habere göre Maltepe Askeri Hastanesi'ne teşrif edip, bizzat koğuşları gezerek, hasta yatakları, hastaların istirahatleri ve tedavileri hakkında gözlemlerde bulunmasının ardından hastalara sağlanan yiyecek, içecek ve tedavi ile durumlarının iyi olduğu, memurların görevlerini güzel bir şekilde yerine getirdiğine şahit olmuş ve daha sonrasında da Rami ve Davudpaşa kışlıklarına da uğramıştır.²² Journal de Constantinople Echo de L'Orient'in İstanbul hakkında çeşitli haberleri aktardığı bölümde bahsedilene göre 10 Ağustos'ta Sultan Abdülmecid beraberindeki Hekimbaşı İsmail Efendi ile Maltepe Askeri Hastanesi'ne ziyarette bulunmuş, ancak haberde bu ziyaretin ayrıntılarından söz edilmemiştir.²³

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıl sonlarında savaşlarda aldığı ağır yenilgiler neticesinde III. Selim'in devletin çeşitli kurumlarını kapsayan, ancak öncelikli olarak askeri alanda yenilik hedefleyen Nizâm-ı Cedîd programıyla Batı tarzında düzenli ordu kurulmasının yanı sıra kışlıklar ve askeri hastaneler şeklinde yeni kurumlar da teşkil edilmiştir. Dahası, askeri hastanelerin inşası, tıpta modernleşmenin ilk adımlarının atılmasının önünü açmıştır. Ancak yenilik karşıtı grupların baş kaldırısı üzerine, III. Selim'in tahtan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın geçmesi ile kısa bir dönem modernleşme yolunda kısa bir duraklama yaşansa da II. Mahmud'un tahta çıkışıyla reformlar hızla devam etmiş ve Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim, bu ocağın kaldırılmasının ardından 1826'da kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, birçok yeni kışla ve askeri hastanenin kuruluşuna öncülük etmiştir. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin kuruluşunu takriben 1827'de inşaatlarına başlanan Rami ve Davudpaşa Kışlıkları ve bu kışlalardaki askerlere sağlık hizmeti sunmak amacıyla açılan Maltepe Askeri Hastanesi yeni kurulan kışla ve askeri hastanelere örnek teşkil etmektedir. Tüm bunlara ilaveten, tıpta yaşanan modernleşme hareketleri

de II. Mahmud saltanatı sırasında ivme kazanmış ve ordudaki askerlere hizmet edecek hekimlerin yetiştirilmesi amacıyla yine 1827’de Tıbhâne-i Amire vücuda getirilmiştir. Maltepe Askeri Hastanesi inşa edilen ilk askeri hastanelerden olması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu hastane muhtemelen inşasının hızla yerine getirilmesi nedeniyle yapımından yaklaşık iki yıl gibi bir süre sonra olan 1829 tarihinde muhtelif onarımlara ihtiyaç duymuştur. Dahası hastane çalışanlarının usulsüzlüklerde bulunup bulunmadığı, hastaneyi güzel bir biçimde idare edip etmediği, hastalar ile iyi ilgilenip ilgilenmediği gibi konuların anlaşılması amacıyla hastane hizmette kaldığı süre zarfında pek çok kez denetlenmiştir. Görevlerini layıkıyla yerine getiren personel taltif edilirken, görevini düzgün bir şekilde ifa etmeyen personel hakkında gerekli cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Ayrıca, Sultan Abdülmecid dahi 1844’de Maltepe Askeri Hastanesi’ne ziyarette bulunarak hastane, personel ve tedavi olan hastalar hakkında bilgi almış ve daha sonra 1846’da ikinci ziyaretini gerçekleştirmiştir.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır. Herhangi bir kişi ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Bu makale, yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Yasemin Ayyıldız: Fikir, tasarım, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

İsmail Yaşayanlar: Fikir, tasarım, denetleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

1. Çelik Y. Râmi Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları; 2022.
2. Yıldırım N. Osmanlı Darüşşifalarından Modern Hastanelere. 14. Yüzyıldan Cumhuriyet’e Hastalıklar- Hastaneler- Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları I içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 2014; 272-310.
3. Macridy Pacha, Notice Sur les Hôpitaux Militaires de Constantinople. Hôpital de Haidar-Pacha, Hôpital de Maltépé. Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de L’Empire Ottoman, 1888: Yıl:1 Sayı: 16; 5-6.
4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Hattı Hümayun (HAT), 317/18668, H. 1243.
5. Library of Congress, USA. Photographer: Abdullah Frères. <https://www.loc.gov/item/2003675878/>
6. Library of Congress, USA. Photographer: Abdullah Frères. <https://www.loc.gov/item/2003675877/>
7. BOA., Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Bina Eminliği Defterleri (D. BŞM. BNE. d.), 16372, 5 Recep 1245.
8. BOA., Cevdet Askeriye (C. AS.), 784/33217, 20 Şa’bân 1245.
9. BOA., (Cevdet Sıhhiye) C. SH., 17/839, 3 Cemâziyye’l-âhir 1246.
10. BOA., C. AS., 407/16812, 27 Cemâziyye’l-evvel 1246.
11. BOA., C. AS., 192/8267, 15 Ramâzân 1246.
12. BOA., C. SH., 7/330, 15 Zî’l-ka’de 1246.
13. BOA., C. SH., 2/90, H. 1255.
14. BOA., İrâde Dâhiliye (İ. DH.), 58/2875, 23 Rebî’ü’l-evvel 1258.
15. BOA., C. SH., 16/769, 22 Zî’l-hicce 1250.
16. BOA., C. SH., 7/319, 28 Cemâziyye’l-evvel 1251.
17. Babuçcu M. Osmanlı Devleti’nde Askerî Sağlık Hizmetleri (1876-1908). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi; 2015.
18. BOA., Yıldız Mütenevvi Ma’rûzât Evrâkı (Y. MTV.), 88/43, 5 Cemâziyye’l-âhir 1311.
19. BOA., Y. MTV., 93/126, 17 Şevvâl 1311.
20. BOA., HAT, 469/22938, H. 1248.
21. BOA., HAT, 310/18296, H. 1251.
22. Takvîm-i Vekâyi. 4 Şubat 1844, Sayı: 265.
23. Journal de Constantinople, Echo de L’Orient. Nouvelles Diverses de Constantinople. 11 Ağustos 1846. Yıl: 1 Sayı:1.